

ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Розкривається філософсько-лінгвістичний зміст поняття «правовідносини» як форми суспільних відносин. Проаналізовано основні погляди науковців з питання визначення змісту поняття „правовідносини”. Висвітлено історичний розвиток поглядів науковців на це питання.

Ключові слова: суспільні відносини, правовідносини, філософія, право, концепт.

Постановка проблеми. У суспільстві існує безліч різних відносин між людьми і їх об'єднаннями: економічних, політичних, юридичних, моральних, духовних, культурних та інших. Серед суспільних феноменів «суспільні відносини», як правило, співвідносяться з категоріями-концептами «діяльність» і «зв'язок» та розуміються як «об'єктивна, успадкована, а також сукупна, жива, почуттєва діяльність людей, що виступає як співробітництво багатьох індивідів у зв'язку з їхнім ставленням до природи й одне до одного; об'єктивна і стійка структура суспільних зв'язків, що формується (складається й розвивається) відповідно до видів і предметів людської діяльності» [9, с. 33]. У соціальній філософії категорію «суспільні відносини» вживають у двох значеннях: у широкому – коли мають на увазі будь-які відносини, що складаються між людьми в суспільстві, і в вузькому – коли мають на увазі тільки відносини між великими соціальними групами, що мають безпосередньо суспільний характер (виробничі, міжкласові й внутрішньокласові, міжнародні, внутрішньополітичні тощо).

Розуміння правових відносин як особливого виду суспільних відносин у вузькому значенні пройшло тривалий шлях, динамічно змінюючись залежно від безлічі факторів. Так, юридична практика римського права виділяла тільки чотири групи правовідносин, що впливають з таких інститутів приватного права, як: *ex contractu, quasi ex contractu, ex delicto, quasi ex delicto* [4, с. 478].

На наступних стадіях розвитку правової науки і юридичної практики визначення правовідносин стало тяжіти до позитивістського розуміння, тобто як суспільних відносин, урегульованих нормами державного права. Такий підхід бере свій початок у дореволюційній Росії, коли під поняттям «правовідносини» розуміли всі побутові відносини, регульовані різними галузями приватного права. При цьому правовідносини розглядалися як відносини двох суб'єктів, пов'язаних один з одним взаємними правами й обов'язками, тобто в основному в рамках майнового права [17]. Так, автор «Енциклопедії права»

Е.Н. Трубецький, аналізуючи правовідносини з погляду суб'єктивного права, писав: «Право в суб'єктивному розумінні складається з правомочностей і обов'язків, причому правам одних осіб завжди відповідають обов'язки інших. ... Правомочність і обов'язок є дві сторони, елементи юридичних відносин. ... Юридичні відносини є завжди відносини між особами. ... Багато юридичних відносин виникає із приводу речей, але, зрештою, завжди є відносинами між особами» [17, с. 152–154]. Таку думку поділяв і Ф.В. Тарановський, автор однойменної праці, який стверджував, що «...юридичні відносини – це зв'язок, який виникає між двома особами, між якими установлюються взаємні обов'язки й домагання» [14]. Отже, вчені-правознавці в дореволюційній Росії ставилися до правовідносин як до майнових.

У радянський період вузьке розуміння правовідносин тільки як майнових відносин, у яких сторони мають взаємні права й обов'язки, було замінено більш широким розумінням правовідносин, тобто як будь-яких суспільних відносин, урегульованих усіма галузями як приватного, так і публічного права [2]. При цьому передбачалося, що правовідносини складаються на основі чинних правових норм і підтримуються примусовою силою держави. В ідеологічно орієнтованій юридичній науці панівним стало розуміння правовідносин як надбудовних, суспільних відносин, регульованих правом. Мабуть, найбільш чітко виразив нове, «радянське» розуміння правовідносин Ю.К. Толстой, розглядаючи їх як «особливі ідеологічні відносини, що виникають у результаті настання передбачених правовою нормою юридичних фактів як відносин, за допомогою яких (через які) норма права регулює фактичні суспільні відносини» [15, с. 20].

Показовий той факт, що більш пильна увага до розуміння категорії правовідносин була ініційована вченими, які працюють у сфері галузевих юридичних наук. Опубліковано ряд монографій, присвячених розробці проблем трудових, земельних, цивільних, карних, сімейних, колгоспних правовідносин, у яких основну увагу при-

ділено визначенню поняття «правовідносини», співвідношенню з нормою права, місцю в системі правового регулювання суспільних відносин, елементам, змісту. Ці роботи дали змогу суттєво просунути в розкритті об'єктивних закономірностей співвідношення окремих видів суспільних відносин і їхньої правової форми.

Ступінь наукової розробки проблеми.

Накопичений науковий досвід зумовив більш широке розуміння правовідносин на основі вивчення системних зв'язків правовідносин з іншими правовими і неправовими явищами. Тільки серед авторів монографічних праць слід назвати таких видатних правознавців, як: Ю.К. Толстой, С.Ф. Кечек'ян, Л.С. Явич, Р.О. Халфіна, А.П. Дудін, Ю.І. Гревцов, Л.Б. Тіунова, В.Н. Протасов та інші. При цьому слід особливо підкреслити, що ці вчені не могли розглядати правові відносини інакше, як у рамках соціалістичної правової парадигми. Водночас підходи до змісту правових відносин у цих авторів значно відрізнялися між собою. Так, у своїй докладній монографії Р.О. Халфіна зосередила увагу на таких напрямках, подавши їх у назвах розділів: а) методологічні основи теорії правовідносин; б) поняття «правовідносини»; в) учасники правовідносин; г) структура правовідносин; д) динаміка правовідносин [18]. С.Ф. Кечек'ян виділяв і розглядав такі групи ключових питань з цієї проблематики: а) сутність правовідносин і їхнє співвідношення з нормами права; б) суб'єктивне право і правовий обов'язок у правовідносинах; в) суб'єкти права в правовідносинах; г) об'єкт права в правовідносинах; д) умови виникнення, зміни та припинення правовідносин [6, с. 186-187]. У докторській дисертації А.П. Дудіна виділено такі основні питання в теорії правовідносини: а) категорія правовідносин як спосіб сходження від абстрактного розуміння права до конкретного; б) правовідносини як система, що саморозвивається й саморегулюється; в) право як сутність, зміст і форма суспільних відносин; г) юридичний факт – центральна ланка системи правовідносин [5, с. 2-3].

Мета статті з'ясувати філософсько-лінгвістичний зміст правовідносин як форми суспільних відносин, а також проаналізувати основні погляди науковців з цього питання.

Виклад основного матеріалу. Одним з найважливіших питань розуміння правовідносин було співвідношення норм права та правовідносин. Згідно з теорією позитивного права, правовідносини як форма відповідних суспільних відносин створюються нормою права. При цьому мається на увазі, що поняття «норма права» то-

тожне поняттю «норма закону». Такий підхід був ідеологічно виправданий у радянський період, коли під «нормою права» розуміли саме «норму закону». Але вже тоді, зокрема, Р.О. Халфіна робила досить багатозначне застереження, визнаючи справедливим наведене вище положення про зв'язок правовідносин і норми права тільки за умови, що норма права «повинна правильно відображати об'єктивні вимоги, пропоновані цим змістом до його форми. Якщо ці вимоги досить глибоко пізнані, правильно перекладені на мову правових категорій, узгоджені з іншими взаємозалежними формами, правова норма створює адекватну модель форми суспільних відносин» [18, с. 37].

На сьогодні в юридичній науці остаточно усталилась думка про правовідносини як суспільні відносини, урегульовані нормами права, забезпеченими державою. У сучасному українському підручнику з теорії держави і права подано таке визначення правовідносин: «Правовідносини – це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – і забезпечуються державою» [13, с. 345]. Відомий російський учений С.С. Алексєєв формулює правовідносини як «...індивідуалізований суспільний зв'язок між особами, що виникає на основі норм права, характеризується наявністю суб'єктивних юридичних прав і обов'язків та підтримується (гарантується) примусовою силою держави» [1, с. 81].

Слід ще раз підкреслити, що більшість авторів як радянського періоду, так і сучасного при аналізі категорії правовідносин, як і раніше, виходять з позитивістського його розуміння, що засноване на забезпечувальній і примусовій ролі держави. По суті, при такому підході право зводиться до сукупності нормативних актів, а зосередженням інтересу юридичної науки є не правовідносини, а «законовідносини», що виникають нібито під впливом правових законодавчих норм. Однак у тих випадках, коли, залишаючись у цілому на позиціях позитивізму, юридична наука намагалася взяти до уваги реальну дійсність, вона або стикалася з нерозв'язними суперечностями, або приходила до заперечення правовідносин як особливого виду суспільних відносин [3]. Намагаючись знайти вихід у такій ситуації, А.А. Черняков запропонував розглядати право як цілісність, у якій об'єктивно існують парні (структурні) протилежності: правові норми і правові відносини. Виходячи із цього, він дає таке визначення правових відносин: «правові відносини –

це ситуація єдинороздільних протилежностей, буття режиму адекватного здійснення норм суб'єктами, що взаємодіють, з їх правами, взаємними обов'язками, відповідальністю з приводу правових інтересів, виражених у його об'єкті» [19]. Автор вважає, що правові відносини, будучи постійно діючими, є однією з причин руху права, так само, як і парна протилежність правовідносинам (норма права) починає свою дію саме через правові відносини. А.А. Черняков пише: «Одне з функціональних призначень правових відносин полягає в тому, що вони, будучи складовою права, об'єднують у собі, як у цілісну систему, соціальне та позитивне право, утворюючи в підсумку бінарну (сумарну) єдність. Тому вони (правові відносини) виявляються через режим бінарності права. Правові відносини зазвичай здійснюються у формах диспозитивної, імперативної або змішаної (імперативно-диспозитивної) взаємодії суб'єктів з приводу правових інтересів у соціальній, економічній, політичній та інших сферах» [19].

На наш погляд, такий підхід заснований на тому ж позитивізмі, оскільки під терміном «норма права» автор розуміє «норму закону». Однак тут важливою є думка про те, що причиною й підставою (передумовою) для виникнення правових відносин є як потреби та правові інтереси суб'єктів у сферах соціальних, економічних, духовно-культурних, політичних відносин, так і самі норми права. Автор наполягає на зв'язку норми права (закону) з правовими відносинами, оскільки, як він стверджує, «...прийнята норма права, що набула чинності, являє собою факт юридичний і тим самим незаперечно породжує правові відносини» [19]. Досить переконливо ілюстрував цю думку Г.Ф. Шершневич: «Не тому існує норма про право вимагати повернення боргу, що кредитори зазвичай вимагають, а навпаки, кредитори вимагають свій борг тому, що існує така норма» [цит. за 10, с. 81]. З таким підходом категорично не згодні інші автори, вважаючи, що ніякі норми самі по собі не здатні ні створити суспільні відносини, ні надати їм нової якості. Відомий радянський учений-правознавець Е.Б. Пушканіс, заперечуючи Г.Ф. Шершневичу, писав: «Не можна сказати, що відносини між кредитором і боржником породжуються існуючим у цій державі примусовим порядком стягнення боргів. Це об'єктивно існуючий порядок забезпечує, гарантує, але аж ніяк не породжує відносини» [10, с. 81]. Інша справа, коли держава ставить своїм ідеологічним завданням створення «нового суспільства» й «нової люди-

ни». У такому суспільстві змінюється структура правового регулювання, а в системі права, як зазначає Р.О. Халфіна, «...усе більше місця займають норми, спрямовані на підвищення суспільної ефективності соціалістичного виробництва, застосування оптимальних методів і процесів, кращу організацію виробництва та сфери обслуговування. Правова норма в цих сферах впливу на громадське життя покликана закріпити, зробити обов'язковими ті рішення, що являють собою результат пізнання суспільством об'єктивних законів його розвитку» [18, с. 51]. Правда, автор виходить з того, що правові норми формулюються не довільно, за бажанням представників панівного класу, а на «основі пізнання суспільством об'єктивних законів його розвитку» [18]. Тут варто відзначити, що історія юридичної науки соціалістичного періоду продемонструвала ідеологізацію, жорстку зумовленість у рамках створеного політичною й науковою елітою марксистсько-ленінського світогляду самого процесу пізнання соціально-економічного розвитку суспільства.

Діаметрально протилежну точку зору висловлює Н.В. Варламова, стверджуючи, що «генетично й логічно правовідносини передують законам, а не слугують його реалізації» [3, с. 47]. Розгортаючи свою думку, автор там же пише: «Закон (держава через закон) за допомогою адекватного, ясного й визначеного формулювання вже сформованих правових норм і відносин може лише надати їм необхідного для реалізації офіційного, загальнообов'язкового та конкретизованого вираження». При цьому слід відзначити, що «ясному формулюванню» обов'язково передуює етап осмислення, тобто пізнання, що певною мірою збігається з концепцією вчених соціалістичного періоду. Виникають запитання: чи важливо, яка ідеологія рухає законодавцем при формулюванні правових норм, якщо під останніми розуміти норми закону? чи всі норми закону можна вважати правовими, навіть коли вони відображають те, що реально складається в соціальній реальності, якщо виходити з того, що правовідносини за своєю природою мають економічний, політичний, соціальний, моральний зміст? Не випадково видатні правознавці початку ХХ ст., зокрема, Н.М. Коркунов, Е.Н. Трубецької, Ф.В. Тарановський, використовували термін не «правові відносини», а «юридичні відносини». Так, Н.М. Коркунов писав: «...юридичні відносини є ті самі життєві, побутові відносини, тільки регульовані юридичною нормою» [7].

Для подальшого викладу особливо важливо, що деякі правознавці взагалі заперечують іс-

нування правовідносин як особливого виду суспільних відносин. Так, Ю.Г. Ткаченко стверджувала, що «...відносини, які піддаються регулюванню з боку права, можна з функціональної точки зору назвати правовими, але при цьому слід зрозуміти, що регулювання не змінює характеру відносин, тобто вони залишаються або економічними, або політичними, або духовними... Не існує правових у власному значенні відносин, а є лише правовий спосіб регулювання суспільних відносин» [16, с. 84].

Такий підхід до розуміння правовідносин виник значно раніше. Так, у 20-х рр. минулого сторіччя цитований вище Е.Б. Пушканіс, який був противником догматичної юриспруденції, вважав, що правові відносини виростають безпосередньо з товарно-грошового господарства: «...економічні відносини у своєму реальному русі стають джерелом юридичних відносин, що народжуються в момент суперечки» [10, с. 53]. Це означає, що основна передумова правового регулювання полягає в протилежності приватних інтересів і наявності товарно-грошового господарства.

Надалі на основі такого підходу в юридичній науці почало формуватися історико-матеріалістичне розуміння правовідносин як типу соціального зв'язку, що утворюється на базі взаємного визнання суб'єктами волі й формальної рівності всіх учасників правового спілкування [3].

Отже, незважаючи на безліч наукових праць, присвячених проблемі розуміння суспільних відносин, ця категорія залишається, за словами А.В. Полякова, «...одним з найбільш важливих, але й одним із найбільш складних і спірних розділів у теорії права» [11, с. 726].

У зв'язку з цим, на наш погляд, варто здійснити більш глибокий філософсько-лінгвістичний аналіз основних понять, що входять як складові в концепт «правовідносини». Насамперед, будемо розуміти суспільні відносини як похідні від загальнофілософської категорії «відносини», що пов'язана з пізнанням буття, у нашому випадку соціальної реальності.

Історично поняття «відносини» у філософії введено Аристотелем як елемент тріади категорій «рiч – властивість – відносини». Варто звернути увагу на те, що розуміння «речі» зазнало значної еволюції, набуваючи все більш абстрактного змісту. У сучасній онтології «рiч» розуміється як будь-який носій ознак, у гносеологічному плані будь-який об'єкт думки є «рiччю» [8]. Іншими словами, «рiччю» у філософському розумінні вважається будь-який предмет (явище, думка), виділені серед різноманіття інших субс-

танцій. За Аристотелем, властивістю називається окрема ознака, що належить одному носієві, а відносинами – окрема ознака, що належить декільком носіям. Відносини виникають між речами на основі їхніх властивостей: у відносинах властивості однієї речі розкриваються через властивості іншої речі. Іншими словами, відносини можна визначити як «взаєморозташування відокремлених предметів, явищ, що можливе завдяки їх спільній природі і ґрунтується на їхніх властивостях» [12].

«Відокремленими предметами» у суспільних відносинах як різновиді відносин узагалі є люди та їхні об'єднання. З одного боку, люди володіють рядом властивостей, що відображають їхню загальнолюдську природу, а з іншого – люди і їхні колективи мають різні психофізичні та соціальні якості. Найважливіша особливість суспільних відносин полягає в тому, що вони виникають із приводу й у зв'язку з діяльністю людей та одночасно визначають, формують їхню поведінку. Природним джерелом конкретної діяльності людей є потреба у визначених благах, що актуалізує необхідні для цієї діяльності властивості людей. Саме внаслідок цієї актуалізації виникають суспільні відносини, що визначають фактичну діяльність і досягнення необхідних благ.

Отже, суспільні відносини характеризуються, головним чином, тим, що вони, по-перше, є відносинами між людьми, а по-друге, тісно пов'язані з діяльністю людей. З таких позицій слід розглядати і правові відносини, оскільки соціально-правові зразки поведінки зумовлюють виникнення правових відносин, а останні, у свою чергу, формують правомірну поведінку.

Найважливішим питанням, навколо якого не припиняються наукові дискусії правознавців, є структура правовідносин. З філософських позицій, усередині відносин, як стверджує В.Н. Протасов, «...відсутні будь-які елементи (явища, предмети, речі)» [12]. Аргументуючи це твердження, В.Н. Протасов указує, що «елементи» – це теж речі, що внаслідок своєї природи не можуть перебувати у відносинах. Іншими словами, правовідносини, як і будь-які інші відносини, у власне філософському змісті не можуть бути подані у вигляді якої-небудь структури.

Однак з ряду причин гносеологічного характеру в теоретичному правознавстві і практичній юриспруденції, включаючи трудове право, укорінився погляд на правовідносини як на якусь цілісність, що має свій склад, елементи якого пов'язані між собою і своєю структурою. Так, В.Н. Протасов пояснює походження іншого, ніж філософське, розуміння відносин тим, що

«...частина дослідників не вбачає відмінностей між онтологічною проблемою елементів правовідносин як явища правової дійсності та проблемою елементів категоріального апарату теорії правовідносин, що є проблемою гносеологічного, пізнавального порядку» [12].

Іншими словами, прихильники суворо філософського підходу розуміють правовідносини саме як відносини, тобто як такі, що не мають власної структури, тоді як прихильники фактично системного підходу акцентують увагу на суспільних зв'язках між правовими елементами, що входять до правової системи. Перші вважають, що поняття суспільних відносин є більш широким порівняно з поняттям суспільного зв'язку, і, відповідно, правовий зв'язок є різновидом правовідносин. Другі, навпаки, виходять з того, що поняття зв'язку є більш широким порівняно з поняттям «відносини», унаслідок чого суспільні відносини необхідно розглядати як різновид суспільних зв'язків, а правовідносини – як різновид правових зв'язків. Можна припустити, що для практичних цілей не настільки важливо, який методологічний апарат використовується для розуміння суті проблеми. Не випадково багато правознавців використовують терміни «правові відносини» (правовідносини) і «правовий зв'язок» як ідентичні та взаємозамінні. Так, С.С. Алексєєв писав: «Правовідносини – правовий зв'язок. Вирішальна конститутивна риса правовідносин полягає в тому, що вони виражають особливий суспільний зв'язок між особами, зв'язок через їхні права й обов'язки». Далі С.С. Алексєєв стверджував, що такий підхід до правовідносин узгоджується з філософським розумінням відносин, про які йшла мова вище: «Це значить, що учасники правовідносин «пов'язані», тобто займають один щодо одного визначене становище (позицію)» [1, с. 84]. Із цим не погоджувався Л.С. Явич, який вказував на те, що «...у правовідносинах, на відміну від юридичного зв'язку, має місце поведінка осіб, які взаємодіють, взаємозумовлена діяльність. Тут суб'єкти і їхні вчинки перебувають у прямому загальнозначущому стабільному соціально-юридичному контакті» [20, с. 210-211].

Висновок. Правовідносини слід розглядати як систему, що володіє певною структурою та складається із взаємозалежних елементів. Ми поділяємо точку зору В.Н. Протасова, який запропонував системну модель правовідносин, що він уявляв як «систему, елементами якої є учасники правових відносин (суб'єкти), об'єднані правовою структурою – доцільним правовим зв'язком, що впливає із суб'єктивних юридич-

них прав і обов'язків (доцільних правових властивостей суб'єктів), – і яка функціонує для досягнення соціально корисного результату» [12].

Таке розуміння правовідносин не збігається із суто філософським. У зв'язку із цим, варто погодитись з Н.В. Варламовою, яка пропонує розмежовувати філософський і спеціально-юридичний підхід: «Традиційно виділювані елементи правовідносин варто вивчати зі спеціально-юридичних позицій, не намагаючись одночасно охоплювати і їхнє соціологічне значення. Такий підхід цілком виправданий, якщо мова йде про вироблення категоріального апарату, а не про дослідження процесів правового регулювання. Тоді правовідносини (те, що під цією назвою здавна досліджує юридична наука) дійсно постають як система – система засобів, способів, прийомів законодавчого впливу на суспільні відносини. У категоріальному ж плані – це система понять, за допомогою яких такий вплив описується» [3, с. 49-50].

Список літератури

1. Алексєєв С.С. Общая теория права : в 2 т. / С.С. Алексєєв. – М. : Юридическая литература, 1981. – Т. 2. – 360 с.
2. Бекбаев Е.З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования) [Электронный ресурс] / Е.З. Бекбаев. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum7129/item7150.html>.
3. Варламова Н.В. Правоотношение: философские и юридические подходы / Н.В. Варламова // Правоведение. – 1991. – № 4. – С. 43-53.
4. Дождев Д.В. Римское частное право : учебник для вузов / Д.В. Дождев ; под ред. члена-кор. РАН, профессора В.С. Нерсисянца. – М. : ИНФРА М, 1996. – 704 с.
5. Дудин А.П. Категория «правоотношение» – центральная в марксистской науке права : дис. ... на д-ра юрид. наук / А.П. Дудин. – Саратов, 1983. – 227 с.
6. Кечежян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С.Ф. Кечежян. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 185 с.
7. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. Книга 2. По изд. 1914 года [Электронный ресурс] / Н.М. Коркунов. – Портал «Конференция ЮрКлуба». – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru>.
8. Миронов В.В. Философия : учебник для ВУЗов [Электронный ресурс] / В.В. Миронов. – Портал «Библиотека «Полка букиниста». –

Режим доступа: [http://www //society.polbu.ru /mironov_philosophy/ch-83_ihtml](http://www.society.polbu.ru/mironov_philosophy/ch-83_ihtml).

9. Общественные отношения. Вопросы общей истории / под ред. П.А. Рачкова. – М., 1981. – С. 33.

10. Пашуканис Е.Б. Общая теория права и марксизм : печ. по изданию «Избранные произведения по общей теории права и государства» / Е.Б. Пашуканис. – М. : Наука, 1980. – 272 с.

11. Поляков А.В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный : курс лекций / А.В. Поляков. – 2-е изд., доп. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 845 с.

12. Протасов В.Н. Теория права и государства. Вопросы и ответы / В.Н. Протасов. – М. : Новый Юрист, 1999. – 240 с.

13. Сердюк І.А. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «об'єкт правоведносин» / І.А. Сердюк // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2008. – № 4.

14. Тарановский Ф. Энциклопедия права / Ф. Тарановский. – 3-е изд. – СПб. : Лань, 2001. – 560 с.

15. Толстой Ю. К теории правоотношения / Ю. Толстой. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1959. – 87 с.

16. Ткаченко Ю.Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю.Г. Ткаченко. – М. : Юридическая литература, 1980. – 178 с.

17. Трубецкой Е. Энциклопедия права / Е. Трубецкой. – СПб. : Лань, 1998. – 224 с.

18. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Р.О. Халфина. – М. : Юридическая литература, 1974. – 316 с.

19. Черняков А.А. Право, объект права и объект правового отношения: проблемы теории [Электронный ресурс] / А.А. Черняков. – Портал Lawmix «Актуальная правовая информация». – Режим доступа: [http://www/lawmix.ru/comm.php?id=9099](http://www.lawmix.ru/comm.php?id=9099).

20. Явич Л.С. Общая теория права / Л.С. Явич. – Л. : ЛГУ, 1976. – 287 с.

Стаття надійшла до редколегії 10 червня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» відповідальним секретарем Р.О. Гаврилюк.

Т.А. Zanfirova

LEGAL RELATIONS AS PUBLIC RELATIONS

Summary

The philosophical content and linguistic sense of “legal relations” conception as a form of public relations are described in the article. The scientists’ opinions on determining conception of “legal relations” are analyzed. The historical development of scientific ideas of these issues is enlightened.

Keywords: public relations, legal relations, philosophy, law, concept

Т.А. Занфірова

ПРАВООТНОШЕНИЯ КАК ФОРМА ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

Раскрывается философско-лингвистическое содержание понятия «правоотношения» как формы общественных отношений. Проанализированы основные взгляды ученых по вопросу определения содержания понятия “правоотношения”. Освещено историческое развитие взглядов ученых на этот вопрос.

Ключевые слова: общественные отношения, правоотношения, философия, право, концепт.